

УДК 343.341

О. Пархоменко-Куцевіл

ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ЯК ОСНОВА ЗАПОБІГАННЯ РОЗВИТКУ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Проаналізовано поняття “національна ідея як основа формування національної самосвідомості” та фактор запобігання розвитку корупції в Україні. Обґрунтовано, що національна ідея – стратегічна мета, яка формується історично та спрямована об’єднати країну у єдину націю, формує єдину систему координат цінностей. Доведено, що національна ідея як фактор запобігання корупції в Україні повинна виражатися у стратегічній меті, що спрямовуватиме дію громадян України на запобігання корупції, формувати громадянську самосвідомість, відповідальність за свої дії та бездіяльність.

Ключові слова: національна ідея, національна ідентифікація, цінності, національна культура, система органів державної влади, корупція, система заходів запобігання корупції.

Аналіз сучасних наукових досліджень у галузі державного управління свідчить, що важливим фактором економічного і соціального поступу держави, консолідації нації, становлення патріотизму її громадян є національна ідея.

Саме національна ідея формує ідентичність себе як українців, забезпечує вирішення важливих проблем у системі державотворення, стимулює проведення реформ в системі публічного управління, формує єдину національну традицію та культуру, сприяє позитивному іміджу держави.

Необхідно зазначити, що на сьогодні не існує єдиної національної ідеї, всі національні ідеї, які обґрунтовуються та формуються у теоретичному полі досліджень, на жаль, не мають підтримки громадян України, а відтак і не можуть мати назву “національна ідея”.

На сьогодні активно розвивається сучасна українська держава, реформують важливі системи національного суспільства, формується інформаційне глобалізаційне поле, що своєю чергою потребує підтримки громадян нашої країни. Негативні явища, такі як корупція, стримують процеси реформування та оновлення всіх сфер життєдіяльності суспільства.

Процес запобігання корупції повинен починатися із формування національної ідеї, яка б сприяла негативному відношенню до корупції, формувала посил того, що корупційні схеми – принижують особистість, її гідність, її авторитет, репутацію та самопочуття.

Необхідно зазначити, що різні аспекти української національної ідеї досліджуються у працях таких відомих українських учених: І. Бичка, В. Бебика, М. Головатого, О. Гринів, В. Ребкала, С. Вовканича, В. Горського, Я. Грицака, С. Гелея, Я. Дашкевича, В. Жмири, О. Забужко, В. Іванишина, Ф. Канака, В. Кафарського, Ф. Кирилюка, А. Колодій, І. Кресіної, Н. Левченка, В. Лісового, В. Лизанчука, С. Макарчука, І. Макаровського, В. Медведчука, В. Мороза, Л. Нагорної, О. Пашкової, М. Пірен, О. Радченко, Ю. Римаренка, М. Розумного, В. Сергійчука, В. Трачука, А. Фартушного, А. Черненка, Л. Чупрій, О. Шморгуна, Л. Шкляра, А. Шумка та інших.

На думку М. Пірен, національна ідея покликана консолідувати українську політичну націю не як єдина надпартійна ідеологія і не шляхом державного примусу, а як спільна платформа всіх тих політичних, громадських, культурних сил, що визнають основні конституційні засади нашого національного буття [1]. Один із головних викликів цілісності та єдності держави, її національній безпеці є відсутність національної ідеї, яка б об'єднувала суспільство.

Невирішені раніше частини загальної проблеми є системний аналіз проблеми формування національної ідеї у контексті механізму запобігання корупції, формування негативного ставлення до корупції.

Метою статті є комплексний аналіз проблем формування національної ідеї в контексті запобігання корупції в Україні.

На початку дослідження проаналізуємо підходи до поняття “національна ідея”. Поняття “національна ідея” аналізують науковців у різних галузях, зокрема: економіці, політології, соціології, правознавства, філософії, державному управлінні. Водночас нині не існує єдиного системного поняття “національна ідея”. Крім того, недосконало розкриті функції національної ідеї, її роль у життєдіяльності суспільства та можливості формування національної культури.

На підставі аналізу наукової літератури з проблематики можна зазначити, що поняття “національна ідея” аналізується з різних аспектів, зокрема як:

- уявлення громадян про їх оптимальну національно-консолідуючу поведінку на власну користь і благо нації [2];

- політичний проект майбутнього нації, імператив її свідомості й чину, смисложиттєвий чинник національного розвитку [3];

- певний комплект вірувань, національного світобачення і розуміння своєрідний духовно-інтелектуальний потенціал нації, людини – державотворця і співгромадянина [4];

- систему ціннісних орієнтирів, що полягає в урахуванні інтересів усіх верств суспільства, усіх народів [5];

- форму державного самоусвідомлення народу, показник того, як народ розуміє себе, своє місце і роль у світі [6];

- частину національної мрії і є концентровано оформленою під впливом національної еліти суттю нації як певної людської спільноти та визначає її роль у світовому процесі [7];

- ієрархізовану систему духовних вартостей, що об'єктивно склалася у процесі етногенезу й націогенезу автохтонного населення Подніпров'я і Подністров'я і котра адекватно відображає реальні умови існування цього населення [8];

- ідея, яка відображає головний національний інтерес і задає розвитку країни оптимальний напрямок у сьогоденні та на майбутнє, що робить її доволі складним синтезним утворенням, яке може існувати в простіших формах – етнічній, політичній, культурній тощо. Але у будь-якому випадку вона є проектом суспільного розвитку, спробою не лише зберегти усе те корисне, що було надбано, але й зробити суспільство кращим, досконалішим, ніж воно є, модернізувати його [9];

- ціннісну категорію, феномен духовної культури, який не потрібно обмежувати лише політичним її компонентом. Тому доречно стверджувати, що українська національна ідея має органічно поєднати в собі надбання національної духовної культури й елементи загальнолюдської політичної традиції. Національна

ідея як матриця державотворення відображає реальну історію українського народу, розвивається одночасно з його формуванням, однак на більш високому рівні свого існування перетворюється в українську державницьку ідею, що відображає інтереси й почуття всіх народів, які складають нині українську політичну націю [10].

На думку О. Пашкової, національна ідея – це, по-перше, чітко сформульований спільний інтерес абсолютної більшості громадян, котрий об'єднує їх на шляху до спільної мети; по-друге, фундаментальна ідея, за допомогою якої досягається єдність дій різних соціальних груп; по-третє, інтегративний чинник суспільного життя країни; по-четверте, спільна мета та довгострокова стратегія розвитку суспільства; по-п'яте, духовний орієнтир суспільного життя; по-шосте, конкретна прагматична мета; по-сьоме, відповідь – чим нація була, чим вона є та чим вона хоче бути в майбутньому; по-восьме, масові шановані в суспільстві цінності та пріоритети, що є частиною характерних рис, ментальності нації; по-дев'яте, гласний договір між громадянином і державою про взаємні обов'язки та гарантії, принципи особистого та суспільного життя; по-десяте, етична платформа, яка дає змогу людині усвідомлювати себе членом певної нації і відчувати гордість за цю належність тощо [11].

Проведений аналіз дає підстави визначити основні характеристики національної ідеї, до яких потрібно зарахувати такі:

- національна ідея формує у людей відчуття себе єдиною нацією;
- національна ідея є єднаючою константою в суспільстві;
- національна ідея є прийнятною усіма громадами та населенням країни;
- національна ідея є наслідком історичного розвитку етносу та нації;
- національна ідея базується на системі національним цінностей, та пов'язана з національною культурою;
- національна ідея – це стратегічна мета, яка повинна об'єднати націю та створити умови для подальших позитивних зрушень та дій.

Таким чином, можна констатувати, що для існування та формування національної ідеї повинні бути реалізовані такі умови:

а) має існувати незалежна українська держава в якості форми організації і фундаменту життєздатності української нації, яка є сукупністю етносів, або, якщо держави немає, має існувати в свідомості українського народу воля до самовизначення, яка реалізується у власній національно-визвольній боротьбі;

б) має бути розуміння українським народом себе спільнотою етносів, нацією, окремою від інших націй, тобто такою, що має окремі, специфічні суто національні культурні риси, які не співпадають із рисами інших націй. Адже народ, що втратив свої національні риси, є денационалізованим людом [12 – 14].

Національна ідея є основою формування національної культури, яка впливає не тільки на національну ідентифікацію, а й на процеси реформування та модернізації всіх сфер суспільства.

Національну ідею потрібно вважати ідеєю нації як спільноти з такими характеристиками:

1) поліетнічна, консолідована інститутом громадянства, приналежність до України як спільної Батьківщини;

2) свідомо своєї політичної мети – побудови незалежної, економічно міцної та соціальної, демократичної, правової держави;

3) об'єднана спільністю історичної долі, мовою, культурними традиціями, толерантністю корінного, українського етносу щодо численних етнічних груп [15].

На підставі аналізу наукової літератури можна виокремити наступні важливі ознаки національної ідеї: по-перше, високий рівень національної самосвідомості, моралі, правової та громадянської культури; по-друге, матеріальний та духовний добробут населення; по-третє, належний рівень підтримки розвитку економіки, освіти, науки, культурних індустрій, що сприятиме збільшенню конкурентоздатності країни.

Поняття національної ідеї необхідно перемістити з категорії філософської в категорію практичну. Вона повинна ґрунтуватися не на утопічних образах, символах і яскравих гаслах, а стати фундаментом прогресивного суспільства та формування нової парадигми його розвитку, проведення реформ. Передусім це стосується економічного і соціального добробуту громадян України [16, 17].

Тому одним з аспектів національної ідеї є прагнення до зменшення цивілізаційних розбіжностей, що сприятиме формуванню політичної нації. Для цього потрібно відмовитися від нав'язування певних цінностей, притаманних тільки Заходу чи Сходу, здійснити вивчення та виокремлення як базових для державної політики спільних для всіх етносів цінностей, забезпечити припинення спекуляцій на темах, що розколюють суспільство.

Серед таких об'єднувачих цінностей потрібно назвати релігійні та моральні цінності, що стануть основою духовного державотворення України. Україна в цьому контексті може стати другим Константинополем. Як відзначає дослідник О. Радченко: “Духовне державотворення України – це перехід до домінування духовних, громадянських і політичних цінностей, інтересів людини і суспільства, принципів моральної, відкритої та відповідальної політики, високого професіоналізму й відданості, всього того, що можна назвати служінням народу і Батьківщині. Духовне відродження як державна ідеологія, як національна ідея на практиці має означати послідовну виважену й відкриту політику, чесні, стабільні й прозорі правила в бізнесі, повну свободу слова і гарантований судовий захист конституційних прав людини і громадянина, соціальну справедливість і захищеність особи, всі необхідні умови для саморозвитку та самореалізації людини” [18].

На сьогодні проблеми реформування сучасного українського суспільства вийшли на перший план, потребують оновлення всі системи життєдіяльності суспільства. Водночас, реформи, які нині відбуваються, функціонують мляво, мають низьку ефективність, не мають позитивних наслідків. Це пов'язано не тільки з кадровим складом фахівців, що здійснюють реформи, а й з корупцією, яка не дає можливості розвиватися сучасному суспільству, формувати ефективну систему публічного управління.

Проблема корупції нині є вражаючою, особливо вражає те, що населення країни дуже толерантно сприймає прояви корупції. Так, Україна здобула 30 балів зі 100 можливих у дослідженні Transparency International “Індекс сприйняття корупції” за 2017 р. і посіла 130 місце (зі 180 країн). Це на 1 бал більше та на 1 позицію вище, ніж у минулому році (29 балів, 131 місце зі 176 країн). Але в динаміці результати минулого року нижчі (1 бал проти 2), ніж у 2016 р. Таким чином, можна констатувати, що населення країни нормально відноситься до корупції, особливо у межах побутової, коли таким чином можна скоріше вирішити питання (отримати довідку, стати в чергу, отримати державну допомогу, отримати певні пільги, субсидії тощо).

На нашу думку, корупція – це протиправна дія або бездіяльність посадової особи (або особи, яка наділена певними адміністративно-розпорядчими

повноваженнями та функціями), яка спрямована на отримання власного інтересу (як матеріального, так і ні, зокрема, певної послуги, привілеїв, пільг тощо) через здійснення своїх функціональних обов'язків та несе негативний наслідок для держави, суспільства та органу державної влади.

До основних механізмів запобігання корупції в Україні належать, зокрема:

– по-перше, забезпечення патріотичного виховання, починаючи з дошкільного закладу освіти;

– по-друге, формування національної ідеї, яка б була стратегічною метою, що формуватиме високу громадянську самосвідомість та відповідність кожного громадянина країни за свою вчинки й бездіяльність, що пов'язані з корупцією;

– по-третє, формування єдиної державної політики у сфері запобігання корупції з формуванням системної діяльності антикорупційних органів.

І в сенсі формування негативного ставлення до корупції населення, запобігання будь-яким проявам корупції повинна зіграти свою роль національна ідея. Національна ідея в цьому контексті повинна відігравати роль регулятора поведінки населення, давати усвідомлення кожному громадянину своєї важливою ролі в управлінні державними справами, а також відповідальності за свою поведінку.

Національна ідея – стратегічна мета, яка формується історично та спрямована об'єднати країну у єдину націю, формує єдині координати цінностей.

Таким чином, національна ідея як фактор запобігання корупції в Україні повинна виражатися у стратегічній меті, що спрямовуватиме дію громадян України на запобігання корупції, формуватиме громадянську самосвідомість, відповідальність за свої дії та бездіяльність. Через формування національної ідеї можливо вирішити питання не лише запобігання корупції в Україні, зменшення толерантного ставлення до корупції, а й налагодити громадянський контроль за органами державної влади, місцевого самоврядування, сформувати такий рівень комунікаційних зв'язків, який би виключав будь-які прояви корупційних дій.

Висновки

У статті автором систематизовані підходи до поняття “національна ідея”, визначено, що національна ідея, по-перше, формує у людей відчуття себе єдиною нацією; по-друге, є єдиною константою в суспільстві; по-третє, є прийнятною усіма громадинами та населенням країни; по-четверте, є наслідком історичного розвитку етносу та нації; по-п'яте, базується на системі національним цінностей та пов'язана з національною культурою; по-шосте, це стратегічна мета, яка повинна об'єднати націю та створити умови для подальших позитивних зрушень та дій. Саме через формування національної ідеї можливо вирішити питання запобігання та подолання корупції.

У перспективі подальших розвідок передбачено проаналізувати сучасні концепції розвитку національної ідеї, запропонувати класифікацію системи національної ідеї.

Список використаної літератури

1. Пірен М., Етнополітика в Україні: соціо-психологічний аналіз. К.: Університет Україна, 2007. 408 с.
2. Безрубенко С. Д. Національна ідея в контексті “загальнолюдських” цінностей // V Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаса “Культурологічний дискурс сучасного світу: від національної ідеї до глобалізаційної

цивілізації” : матер. всеукр. наук.-практ. конф. (1 – 2 червня 2007 р., м. Київ). К., 2007. С. 13—19.

3. Політологічний енциклопедичний словник / упоряд. В. П. Горбатенко ; за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенко. 2-ге вид., доп. і перероб. К. : Довіра, 2004. 740 с.

4. Там само. 740 с.

5. Політологічний словник / Ю. С. Шемшученко (відп. ред.), В. П. Горбатенко (упоряд.). К. : Знання, 2005. 735 с.

6. Там само. 735 с.

7. Гринів О. Українська національна ідея як проблема науки. Етнічна історія народів Європи : зб. наук. пр. Вип. 9. К., 2001. С. 4—8.

8. Фартушний А. Національна ідея як динамічна система духовних вартостей // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Львів : Ін-т народознавства НАН України, 1999. Вип. 1. С. 12—37.

9. Трачук В. Українська національна ідея як модернізаційний проект // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львів. Політехніка”, 2007. Вип. 19. С. 154—159.

10. Левченко Н. В. Національна ідея як чинник державотворення в Україні // Теорія та практика державного управління. 2009. Вип. 2. С. 66—75.

11. Пашкова О. Тож чи потрібна українська національна ідея? URL : www.viche.info/journal/1064.

12. Морарь М. В. Національна ідея як чинник консолідації українського суспільства // Політологія. 2014. № 8 (112). Серпень. С. 108—113.

13. Чупрій Л. В. Становлення концепту “національна ідея” в контексті розвитку українознавства. URL : <http://er.nau.edu.ua/handle/NAU/20079>.

14. Шумка А. В., Сивак О. І. На шляху пошуку української національної ідеї // Військово-науковий вісник. 2009. Вип. 12. С. 222—232.

15. Українська політична нація: генеза, стан, перспективи / В. С. Крисаченко, М. Т. Степико, О. С. Власюк [та ін.] ; за ред. В. С. Крисаченка. К. : НІСД, 2004. 648 с.

16. Вадим К. Єдність країни та захист прав людини – це головні складові національної ідеї України. URL : http://blogs.pravda.com.ua/authors/kolesnichenko/4ece5ff698860/view_print/.

17. Медведчук В. В. Сучасна українська національна ідея і актуальні питання державотворення : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.01. К., 1997. 32 с.

18. Радченко О. Національна ідея України – ціннісний підхід. URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/apdu/2009-1/doc/1/07.pdf>.

О. Parhomenko-Kutsevil

FORMATION THE NATIONAL IDEA AS A BASIS FOR PREVENTION OF DEVELOPMENT OF CORRUPTION IN UKRAINIAN SOCIETY

The article analyzed the concept of national idea as the basis for the formation of national identity, and a factor preventing the development of corruption in Ukraine. The author substantiated that the national idea – a strategic goal, which is formed historically and aims to unite the country into a single nation, forms a single coordinate of values. The author has proved that the national idea as a factor in

prevention of corruption in Ukraine should be expressed in the strategic goal that will direct the actions of Ukrainian citizens to prevent corruption, to form civil consciousness, to be responsible for their actions and inactivity.

Key words: national idea, national identity, values, national culture, system of state authorities, corruption, system of measures to prevent corruption.